

INFORMAZIOA KRISI-GARAIAN

RAMON ZALLO

1993 urtean goranzko jauzi kualitatibo bat eman zen euskal informazioaren polarizazioan. Horrek ondotxo justifikatzen zuen Adierazpen-Askatasunerako Plataformak informazioaren osasun-egoerari buruz egin zuen diagnostikoa: salbuespen-aldiko informazioa edo krisi-garaikoa bezala izendatu baitzuen.

Jazotako gertakizunek jauzi kualitatibo garrantzitsu bat suposatzen zuten, desiratu gabeko bi egoeratarara hurbiltzen gintuzten gertakizunak hain zuzen: **gizartearen sektarizazioa** batetik, eta horrek berekin dakarren egoeraren irakurketa

(lagunak vs. etsaiak), eta enfrentamendu zibila pizteko arriskua, edozein aitzakia dela medio; eta informazioaren zentzu-aldaketa bestetik, krisi-garaiko informazioa edo salbuespen-aldiko informazioa bilakatu den heinean; alegia, **informazioa ekintza politikorako tresna** bezala zuzenean erabiltzea, interes eta korrante politikoen menpean erabat.

Egoera biak bizi izan dira jadanik Ipar Irlandan edo, zentzu orokorrago batean, Golkoko Gerra zela medio. Informazioaren instrumentalizazio sistematikoak larriki pitzatuko lituzke jokatibide demokratikoaren hiru printzipio: korrante politiko bakoitzean bere planteamendu propioen koherentziari eta legimitateari buruz egon behar duen barne-hausnarketa, pentsatzeko eta iharduteko beste modu batzuekiko konbibilitatea eta elkarrizketa, eta ideia eta iritzien zirkulazio librea, alegia «beste» onartu eta arrezagutzea, hitz gutxitan esateko.

Izan ere, arazo hauek jendaurrera agertzearekin bi eratako erreakzioak sortu ziren, elkarri kontrajarriak. Alde batetik, *El Correo*, *Deia* eta *Diario Vasco*-k ez zuten egokitzen jo artikulua argitaratzea ere, itxuraz «prentsa demokratikoa» ez zelako modu orekatuan tratatzen eta *Egin*-en mesederako izan zitekeela pentsatzen zutelako; eta, gainera, gauza jakina da denok onartzen dugula prentsa-askatasunaren muga bat hortxe dagoela, prentsaren beraren kritikan. Bestalde, ezker abertzalearen hainbat alderditatik, testuak zekarren erreflexio-ahalegina estimatuta ere, boterearen prentsa eta oposizio edo kontestazioaren prentsa maila berean jartzen genituela uste izan zen, ongia- ren eta gaizkiaren gainetik bageunde bezala.

Esan beharra dago, dena den, ez dagoela topagune-kulturarik batere. Testu amankomun hura —behin eta berriz landua, hainbat jende eta iritzi desberdinen arteko mintzaira eta edukin amankomunen esfortzu bat suposatzen zuena— guztiok identifikatuak sentitzeko moduko lorpena zen, gutariko bakoitza hainbat ñabardura bide-bazterrean albo batera utzi beharrean aurkitu bada ere.

Erreakzioak ikusirik zera ondorioztatu beharko da, informazioaren munduan bakoitza bere trintxera edo luebaki pro-

pioan aurkitzen dela gustoenik, elkarguneak sortzeari uko egin ez eta norbera kokatzen deneko alderdiaren ikuspegia sendartzerako datozen iritziak edo hausnarketak soilik direla baliagarri. Joera horiek salatzen zen huraxe baieztatzerako etorri dira: informazioa, instrumentala edo tresneria izateaz gain, fronte politiko bat gehiago bihurtu da dagoeneko eta horrelaxe erabili ohi dute alderdi guztiek.

Baina agian erreakziorik nabarmenena eta deigarriena isiltasuna izan da. Zer gertatzen da euskal prentsan ia inor bere egiteko propioa eztabaidan jartzera ez ausartzeko? Kazetariak —horietaz eta berorien baloreetatik ari ginen batipat— informazioaren legitimitate-krisian finkatu dira. Itxura batean, bete-betean murgilduta gauden krisi sozial nahiz politikoaren eta balore-krisiaren artean irteeran razionalizazio-bide boteretsua informazioan ikusten zuten bulkada hura ez da existitzen gaur egun.

Eta hala ere, zerbait mugitzen da. Artikulu hura argitaratu zenetik, eta zehazkiago esateko Goikoetxearen kontrako atentatuaren ondoren, zenbait gauza on gertatu dira. Horietako bat bakearen alde lanean diharduten kolektiboek Maroñon lortutako akordioa da eta, beste bat, *Elkarri*-k hartu duen protagonismo soziala. Horrela, 94aren lehenengo hiruhilekoa distantzia sozialak ezaugarritutako aldia izan da, hauskorra bai —gatazkak bere hartan irauteko baldintza estruktural guztiak horixe jarraitzen dutelako—, baina baita gizarte-sektore berriak norabide egokian abiatu daitezkeela susmatzeko aukera eskaintzen duena ere. Gizartean —partiduetan eta komunikabideetan baino areago— elkarrizketaren kultura¹ bat ari da bere bidea urratzen, nahiz eta boteretik, Elkarriren iniziatibak modu interesatuan erabiltzen saiatu aurkaria ahultzeko eta, *HB*ko zuzendaritzatik, kolektibo horrekiko tratuan asmatu ez, agian bere diskurtso eta ihardunbide sozial propioaz atera daitezkeen ondorioak onartzeko prest ez daudelako. Eta elkarrizketaren kultura ez da neutraltasunaren kultura bat, ibaiaren ertz banatatik zubiak eraikitzeko asmoa baizik, gatazka errealean oinarritutako proposamenen gainean eta ez nahi litzatekeen gatazkaren gainean².

Eszenarioa aldatzeko uneak, eta hauek horrelakoxeak dira, ideia berrien garaiak dira, balore berrienak, inizatiba edo ekimen arriskutsu eta ulerkaitzenak, garai bateko segurtasunak eta protagonista zaharrak garaitu eta zokoratuko dituzten agente sozial berriak agertzeko garaiak.

Elkarri bitartekaritza-asmoak faktore anitzen menpean daude³. Informazioaren alorrean mugimendu horrek komunikazio zalua sortu eta ezartzeko gai izan behar du. Ez da arazo tekniko bat. Barne-horizontaltasunetik —hau da, partizipaziotik eta eztabaidatik— sortuko den uste sendoa baizik, ondoren mintzaira berri batekin gizarterantz zabaltzen dena— barne-komunikazio argia, diskurtsoari buruzko ahalik eta arartekotasun eta interpretazio gutxienekin—. Mintzaira berri bat gainulertu eta abstrakzioen, interpretazio interesatuen edo erdi-egien justu-justu alderantzizkoa baita. Zera lortu nahi da, komunikabideek, nahiz eta bertsio interesatuak igorri, eztabaida edo gatazkarako beren hurbilpena beste modu batera aurkeztu behar izatea, horretara bultzatzen dituen presio sozial bat dagoelako.

Litekeena da ohizko komunikabideak deabrutzea, baina beraien sortarazten laguntzen duten iritzi publikoaren iritzi-egoe-rak badu eraginik komunikabide horiengan. Euskal Herriko egunkari kontserbadoreen (alegia *El Correo* edo *Diario Vasco*-ren) eboluzioak horixe frogatzen du. Hala ta guztiz ere, gizarteak komunikabidearengan duen eragin hori, gertatuz doazen aldaketa sozialen barneratze hori, gehiago da epe ertainera eguneroko gauza baino; eta hedapen-mailak mantendu edo gehitze-ko interesetik gertatzen da batipat. Ez baita ahantzi behar komunikabideen jabetzaren egiturak ez duela inola ere isladatzen herrialde baten egitura soziala ezta elektorala ere. Baina horrexegatik hain zuzen komunikabideak saiatzten dira bere publikoarekin egokitzen informazioaren ikuspegitik —eta modu motelagoan baita editorialaren ikuspegitik ere—, eta publiko horixe, bere aldetik eta epe laburrera, komunikabide jakin batekin lotzen da erosketa-azturen bitartez.

POSIBLE OTE DA INFORMAZIO-DISKURTSO BERRI BAT?

Galdera beste era batera egin beharko liekete beren buruei komunikabideek. Nola lagun dezakete komunikabideek, bere n jarraia eta posizioak baztertu gabe, gatazkan dagoen herrialde bateko diskurtsoak razionalizatzen, fronte bateko informazioaren barruan ezarri orde? Eta galdera hori are eta arrazoizkoagoa gertatzen da nazioa eraikitzea denean gure arazorik nagusia, eta datu guztiek egoera hondatzen ari dela erakusten digutenean alderdi guztietatik —politika bunkerizatuak, porro ekonomikoa ia, estankamendu edo geldialdi soziolinguistikoa, baloreen instrumentalizazioa, nazio-kultura konpartitu bat eraikitzeko zailtasunak—. Gure historiaren aro hori gainditzeko premia gorrian gaude. Eta zentzu pixka batekin, ezinbesteko negoziazio-prozesuaren ondorengo denboraldi hori ez litzateke beldurrez ikusi beharko ezkeraren ikuspuntutik. Denboraldi berri horretan kontrapisu instituzional eta sozial bezala arituko litzatekeen ezker abertzale zabalago batekin ekin ahal izango litzaioke. Baina horrek kultura politiko berri bat eskatzen du ezker horren aldetik, baloreetan, programetan, joeretan, elkarguneetan,...

Komunikabideek herriaren irudi kaotiko bat zabaltzen dute kanpora gaur egun. Ezin izan daiteke bestela. Irudiak ezin baitu inoiz makilajea izan. Atentatu batek, tortura batek, irudi-kanpaina oso bat desegin dezake. Gaur egun urduritasunaren, beldurraren eta sufrimendu kolektiboaren irudia esportatzen dugu. Oraindik ere gainditu gabe dagoen gatazka bati buruzko informaziorik ezin daiteke ez lurperatu ezta ezkutatu ere. Baina sistema informatiboak, erantzukizunagatik eta baita interesagatik ere, «gero» ere prestatu behar du, bere burua «geroa» horretarako prestatzen duen bitartean. Herri bezala behar-beharrezkoa dugu informazio-sare ahaltsu bat, anitza, zauriak itxiko dituen eta eraikitzeko bidean doan herri bat bezala proiektatuko gaituena. Katalanek egiten jakin izan dute, zentralismo ideologikoak edota inbidiak noiz edo noiz bere ordaina eskatzen duen arren.

EZTABAIDA BAT EZKER ABERTZALEAN

Ezker abertzaleak betidanik eduki du komunikabideei buruzko halako Konspirazio-idea bat, hiru puntuotan oinarrituta:

1. Estatuaren beso luzeak modu erabakiorrean parte hartuko luke komunikabideetan ezker abertzalearen kontra.
2. Ezker abertzalearen hauteskunde-mugak neurri handi batean komunikabideen etsaitasunari zor zaizkio.
3. Kazetari askok komunikabideetako zuzendaritzakoei jokoa egiten diete.

Lehenengo baieztapena egia baldin bada ere telebista publikoentzat, prentsa pribatuaren kasuan asko matizatu beharko litzateke. Oso bestelako zerbait da prentsa horren ideologian «Estatuaren arrazoia» barneratua egotea, gobernuei edota baita sistema judizialari egiten zaizkien kritikak barneratuak dauden bezalaxe, eragin zertxobait «desestabilizatzaileekin» baldin bada ere. Egia esan, Ajuria Eneako Mahaiaren aho-batasuna komunikabideen filosofian barneratua dago, eta horregatik komunikabideek ezin utz ditzakete beren kontraesanak aipatu gabe.

Bigarren baieztapenak, berriz, gainbaloratu egiten du komunikabideen eragina. Ondotxo dakigu hauteskunde-mapa ez datorrela bat komunikabide bakoitzaren hedapen edo zabal-kunde-indizearekin. Bestalde, ezin zaie egotzi komunikabideei gizarte zibilean bertan dagoen iritzi-errealitaterik, eta horrek beren diskurtsoa eta beren ihardun politikoa aldatu eta eguneratzera bultzatu behar lituzke korronte politikoak. Ez legoke zertan gogorarazirik ezen gizartearen baitan ihardun edo ekin-tza politikoaren formei eta mugei buruzko aldaketa esanguratsua dagoela, bai zenbait biolentzi moduri buruzkoa (eta arazo haxe nabarmentzen dute komunikabideek), eta baita erakundeek ez hautesleriarekin ezta gizartearekin ere batere kontatu gabe erabakitzeko duten autonomiari buruzkoa ere, alegia defizit demokratikoa deitu izan zaiona (eta arazo hau ez dute komunikabideek inola ere nabarmentzen).

Hirugarren baieztapenak, bere aldetik, ez du kontuan hartzen gaur egungo komunikabideetako indar-korrelazioa. Sindikalizazio esanguratsurik gabeko baldintzetan, kazetarien informazio-eskubideak (kontzientzi klausula positiboa edo onarpen unibertsaleko kode deontologikoa adibidez) garanti-zatuko dituen mekanismorik gabe, batere mesedegarriak ez diren kontratuekin, inork ezin eska diezaieke heroismo indibidualik kazetariari, ezta, isilbidez bada ere, beren lanbide eta enplegurik utz dezatela iradoki. Beste gauza bat da, edozein lanbidetan bezalaxe, beren kasa deskalifikatu eta izen ona galtzen duten oportunistak egotea.

Edonola izanik ere, eta komunikabide konbentzionalen ihardunbidea kritikatzeko modukoa izan daitekeela albo batera utzita, bakoitzak bere ekintza politikoaren kostuak asumitu beharra dauka. *ETA*ren kasuan —beronen estrategia historikoa hein batean bederen beren ekintzen zabalkunde informatioan oinarritua egonik— onartu beharra dauka ezen urteak baldin badira ekintza-errepresioa-ekintza espiralak ez duela funtzionatzen, iritzi publikoa erabat polarizatua dagoeneko egoera batean, ekintza-komunikazioa-kezka soziala-negaziazioa espiralak ere ez duela jadanik funtzionatzen. Neurri handi batean bere eraginkortasun politikoaren ekintza jakin batzuen eragin sozialean oinarritzen duen estrategia batek, —eta ekintza horiek informazio periodistikoak asko aipatu eta zabaltzen ditu, kezka soziala sortarazten duten ekintza nabarmenak baitira, atentatuak bezala— kontuan hartu behar du mekanismo maltzurra dela hori, lehenago edo beranduago, iturrietatik edota komunikabideetatik bertatik ihardespeneko informazio-estrategiak eragingo dituen. Eta dinamika horretan, baloririk kaltetuena informazio objektiboa da hain zuzen ere.

EZTABAIDARAKO KODE DEONTOLOGIKO BAT

Ondorengo arauak ez dute sakonetik konponduko informazioaren desoreka, baina informazioa argitzen lagundu dezaketek, ordea, baldin eta komunikabide guztiek eztabaidatu eta zehaztuko balituzte:

- eztabaidatu ondoren, erredakzio guztietan kazetariaren arau informatiboak eta eskubideak lantzea eta prestatzea.
- informazioa eta publizitatea banantzea.
- iturriekiko profesionalki independentea izatea eta informazioa iturri desberdinetan erkatu eta egiaztatzea.
- iritziak eta iturri desberdinetako bertsioak modu orekatuan erregistratzea, eta ez bakarrik iturri ofizial, ofizioso edo erdi-instituzionaletakoak.
- Komunikabide guztiek informazio-iturri instituzionalizatueta irispide berdina eta publizitatearekiko arrazoizko irispidea edukitzeko eskubidea eskatzea.
- indar politiko jakin batzuen erreferentzia edo aipamene-tan kalifikatibo deskalifikatzaile sistematikoak baztertzea.
- informazioa eskura dauden datuetara egokitzea.
- berriak sistematikoki puzteari uko egitea.
- alderdi laban edo lizunetan jolasean aritzeari uko egitea.
- ikerketa-kazetaritzan sakontzea, «amarillismo» axolagabe-an erori gabe horratio.

Euskaratzailea:
JABIER AGIRRE

1. Kolektibo honek Bilbon deitu zuen manifestazioaren multzorik nagusiena bake bidean abiatutako «gerrako veteranoek» osatzen zuten. Manifestariak ikusi besterik ez zegoen, hura belaunaldi baten manifestazioa zela konturatzeko, frankismoaren azken garaian eta trantsizioan borrokan aritutako belaunaldia hain zuzen, kartzelak eta erbesteria, torturak, klandestinitatea, erabateko dedikazioa, beldurrak, arriskua,... etab. ezagutu eta dastatu zituena, belaunaldi ondotoxoa zaildua, bihotzean min duena, gaur egun nahiko eszeptikoa, eta bai demokraziak eta baita borroka armatuak ere zer eman dezakeenari buruz bere ondorioak atera dituen. Manifestazio hura gizarte errearen eta saltzen zaizkigun diskurtso eta egia kartoiztatuen arteko desadostasunaren sintoma bat besterik ez zen izan, harro-harro guztiak posizioen borroka edo gerra honetan, guztiak baitira erasotzaile eta biktima aldi berean.

2. Hortxe dago *Elkarrri* eta *Gesto por la Paz*-en arteko desberdintasuna. *Gesto* magma baten antzekoa izan da, gizartearen sustrai sendorik gabekoa, gehiengo sozial nahasi eta nahiko kontserbadore bati zuzendu zaio, boterearen aurkako kontestazio gogorra biltzen duen sektorearen erabateko gaitzespena lortzen zuen bitartean, sektore hori funtsezkoa izanik auziaren irtenbidea bilatu nahi bada. *Gesto*-en diskurtsoa partidu handiek bereganatu dezakete inolako zailtasunik gabe. Bere nortasun-ezaugarriak *ETA*-ren aurkako mugimendu hutsean bukatu zitezkeen, jendea elkarrizketarako batere prestatu gabe. Gaur egun, hala ere, inork ezin uka dezake gizartearen zati maioritario baten aurrean lortu duen legitimizazioa. «Nahikoa da» oihuaren sentimendua katalizatzen du, «armak utz ditzatela». Hala ere, zorionez bere diskurtsoa zabaltzeari ekin diote (torturei ez, presoak sakabanatzeari ez) eta Ajuria Eneako Itunarekiko egiazko autonomia bat bilatzeari, eta guzti horrek *Elkarrri*-ekin zubiak eraikitzen lagundu dezake. Bi mugimenduok ez ahal dira tematuko erakundeei, sendotzen direnean, ia ustekabean darien logika horretan: alegia, erakundea bera helburu bilakatzen da bere hartan, bere buruzagi edo gidarien espazioa eta lekua gorde nahi izaten da azken helburuen kaltetan bada ere. Eta berezko tentazio horixe da menperatu eta gainditu behar dena.

3. Lehenik eta behin bere diskurtso propioa sakontzearen menpean. Ez da aski sustraiak ezker abertzale eta erradikalean edukitzea, bitartekari bezala eskaintzea bere burua eta iharduteko autonomia erakustea, horietan baldin badira ere mugimendua abiaraztea eta legitimatzea lortu duten bertute nagusiak. Azertu handiak izan dira horiek, lehenengo jende-bilketa posible egin dutenak. Gaur egun, hain da konplexua egoera, hain daude finkatuak lehiakideen diskurtsoak, ezen borondate onarekin eta arazoari irteera bat eman nahiarekin ez baita nahikoa. Diskurtso politiko behar adinakoa eta koherentea edukitzea ezinbestekoa da, aldaketarekiko zailtasunak dauzkan ingurune konplexu batean ekintza gidatzeko gai dena eta beste joera politiko batzuk onartzeko modukoa izango dena. Bigarrenik, *Elkarrri*-k ezin du inola ere bera legitimatzen duten ingurune abertzalearekiko sustrairik hautsi —aparatu hutsean eratutako litzateke eta—, baina ezin daiteke beste aldetik bidaia-lagun bilakatu —horixe izanik ere historikoki errespetatu izan den status funtzional bakarra—. Geratzen zaion aukera bakarra bere gizarte-oinarri propioak zabaltzea besterik ez da, bere autonomia defenditzeko modu bakarra, era horretan frogatuz ez zatitu, batu baizik egiten duela eta, baita «biharamonerako» ere ezker abertzale berri bat hezur-mamitzeko gai izango den oinarri sozial bat sortzen ari dela.